

بررسی آسیب‌شناختی مجالس ترحیم در شهر یاسوج

حجت یزدانی مقدم*

حبیب‌الله اسداللهی**

چکیده

سنت‌ها و آیین‌های رایج بین مردم در گستره زمان شکل گرفته‌اند و از آسیب‌ها و انحرافات مصون نمانده‌اند. اصلاح این آسیب‌ها، نیازمند شناخت آنها و برنامه‌ریزی واقع‌بینانه برای جایگزینی فرهنگ صحیح در آن زمینه است. مجالس ترحیم از جمله آیین‌های سنتی است، که به‌رغم دستورهای اصیل اسلامی در شیوه برگزاری آنها، از آفات و آسیب‌ها مصون نمانده است. با توجه به خاص بودن مراسم ترحیم مردم یاسوج همچون دیگر مناطق کشور، دستورات و توصیه‌های اسلام به روش اسنادی در زمینه مراسم ترحیم احصا گردیده و با روش مردم‌نگاری و استفاده از تکنیک‌های مشاهده مشارکتی و مصاحبه عمیق، آسیب‌ها و انحرافات موجود در این مراسم‌ها با روش تطبیقی-تحلیلی، دسته‌بندی و بیان شده است. از جمله نتایج این پژوهش می‌توان به آسیب‌هایی مانند بی‌تابی‌های افراطی، ناشکری‌ها و رفتارهای غلط مانند خراشیدن صورت، کندن موی سر توسط فامیل متوفی، غلوگویی و گفتن مطالب دروغ مداحان در مورد متوفی، عدم عبرت‌پذیری در مجالس، چشم و هم‌چشمی در برگزاری مراسم، هزینه‌های سنگین پذیرایی مراسم، تصمیم‌گیری‌های نابجا در مورد همسر متوفی، اعتقاد به خرافات و شماتت خانواده متوفی اشاره کرد.

واژگان کلیدی: آسیب‌شناسی، مجالس ترحیم، یاسوج، دستورهای دینی.

۱. بیان مسئله

مرگ یک امری حتمی است و خداوند بقا و جاودانگی حیات دنیوی را برای هیچ‌کس قرار نداده است.^۱ (انبیاء، ۳۵) در این جهان هرچه غیر از خداوند؛ فانی است و تنها ذات پروردگار عالمیان است که باقی خواهد ماند^۲ (الرحمن، ۲۶ و ۲۷).

سوگواری، آیینی مهم و اجتماعی است که در تمام ادوار تاریخ، از بدو خلقت نسل آدم وجود داشته و با اعتقادات و باورهای دینی مردم هر جامعه گره خورده است. بزرگداشت یاد و خاطره درگذشتگان باعث شده تا مردم هر منطقه، سنن و آداب ترحیم خاصی را در میان آیین‌های خود داشته باشند.

در اقوام مختلف ایرانی به مناسبت مرگ اقوام و نزدیکان، آیین‌ها و مراسمی برپا می‌شود که با نام آیین‌های سوگواری و مراسم ختم شناخته شده‌اند. به هنگام مرگ فردی در خانواده، افراد فامیل، همسایه‌ها، آشنایان و دوستان مراسم‌های سنتی در بین خود اجرا می‌کنند که نسبت به سن، شخصیت و جنسیت میت و نیز دلیل وقوع مرگ متفاوت است.

از بدو ورود اسلام به ایران بر جنبه‌های مختلف آداب و رسوم آنها تأثیر گذاشته است و ایرانیان مسلمان سعی بر آن داشتند تا مطابق دستورات و توصیه‌های اسلامی، مراسم و آداب آن را رعایت کنند. سنت‌های رایج بین مردم در زمینه‌های مختلف در بستر زمان شکل گرفته و از آسیب‌ها و انحرافات مصون نمانده است. شناخت آسیب‌ها نیازمند برنامه‌ریزی بلندمدت برای جایگزینی فرهنگ صحیح در مورد آنها است. مجالس ترحیم از جمله آیین‌های سنتی است، که از این انحراف‌ها مصون نمانده و با وجود دستورهای دینی در شیوه برگزاری آنها، دچار آفات و انحرافات شده‌اند. این نوشتار با توجه به خاص بودن مراسم ترحیم مردم یاسوج، ضمن بررسی شیوه صحیح از دیدگاه اسلام، آسیب‌ها و انحرافات موجود در این مراسم با تطبیق نسخه اصیل اسلامی به دست آمده است.

بنابراین پرسش‌های مهمی که در این نوشتار پاسخ داده می‌شود عبارت‌اند از: دستورهای اسلام در مورد شیوه مراسم ترحیم چیست؟ مهم‌ترین آسیب‌های مجالس ترحیم مردم یاسوج چیست؟

۲. چهارچوب مفهومی

در این بخش به معرفی سه واژه کلیدی آسیب‌شناسی، مجالس ترحیم و شهر یاسوج پرداخته شده و دستورهای اسلام در زمینه برگزاری مراسم ترحیم، به‌عنوان معیار تحلیل آسیب‌شناسی بیان شده است.

۱. «كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَ تَبْلُوكُم بِالسَّرِّ وَ الْخَيْرِ فِتْنَةٌ وَ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ».

۲. «كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ * وَ يَبْقَى وَجْهٌ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ».

۲-۱. آسیب‌شناسی

با شکل‌گیری و رشد جامعه‌شناسی در قرن نوزدهم میلادی، بهره‌گیری از علوم مختلف برای بیان فرایندهای اجتماعی معمول شد و در نتیجه بسیاری از اصطلاحات و واژه‌های رایج در علوم دیگر چون زیست‌شناسی، علوم پزشکی، زمین‌شناسی و مانند آن در جامعه‌شناسی نیز به کار گرفته شد. از جمله اصطلاحات عاریه گرفته شده از این علوم در جامعه‌شناسی اصطلاح آسیب‌شناسی^۱ است. این اصطلاح مبتنی بر تشابهی است که دانشمندان بین بیماری عضوی و انحرافات اجتماعی قائل می‌شوند. این واژه از ریشه یونانی (path) به معنی رنج محنت و غضب و (logy) به معنای دانش و شناخت و ترکیب یافته است. بر این اساس، آسیب‌شناسی به معنای ناخوشی‌شناسی، مرضی‌شناسی و علم تشخیص امراض و مطالعه عوارض و علائم غیر مادی به کار می‌رود. آسیب‌شناسی در اصطلاح علوم طبیعی عبارت است از: مطالعه و شناخت ریشه بی‌نظمی‌ها در ارگانسیم انسانی. از این رو، در مشابهت کالبد انسانی با کالبد جامعه اصطلاح آسیب‌شناسی اجتماعی، برای مطالعه و ریشه‌یابی بی‌نظمی‌های اجتماعی، انحرافات و بیماری‌های اجتماعی به کار می‌رود (خسروپناه، ۱۳۸۴، ص ۱۲۴-۱۲۵).

هدف از مطالعات آسیب‌شناسانه در حوزه‌های علوم مختلف تکمیل و یا تأمین فرایندهای سه‌گانه: شناسایی، تشخیص، پیشگیری و یا درمان است که برآیند این فرایند، پیشنهاد راه‌حل‌های مناسب برای دفع یا رفع آفات و آسیب‌هاست (رضایی، ۱۳۸۳، ص ۷۴-۸۱).

آسیب‌شناسی، فرایندی است که دارای مراحل چندگانه است: ۱. شناخت جایگاه واقعی موضوع؛ ۲. شناسایی آسیب؛ ۳. بیان راهکار.

۲-۲. مجالس ترحیم

مجلس ترحیم در زبان متداول امروز به معنی مجلس سوگواری، عزاخانه، مجلس ختم و پرسه است (دهخدا، ذیل واژه ترحیم). ترحیم به معنای مهربانی کردن به کسی و ترحم طلب آمرزش کردن بر کسی و ترحیم در این مورد فصیح‌تر از ترحم است (دهخدا، ۱۳۷۷، ص ۶۶۱۳). ختم به معنای مراسم سوگواری و یادبودی که بعد از مردن کسی برای او برپا می‌کنند؛ پایان، انجام، آخر، پایان یافتن، تمام شدن، به آخر رسیدن (انوری، ۱۳۸۱، ص ۲۶۸۴).

توجه دادن به مرگ یکی از تعالیم مهم ادیان به‌ویژه دین مبین اسلام است. مرگ در ادیان الهی ضمن آنکه برای حیات جمعی ضرورت دارد و بدون آن حیات بشر به بن‌بست می‌رسد، به واقع معنی‌بخش زندگی ما نیز هست. توجه به حقیقت مرگ به معنای از دست دادن زندگی حاضر و

---

1. Pathology

نادیده گرفتن آن نیست، بلکه به آن معناست که، در حیات جسمانی خود شیوه‌ای دیگر به کار بسته و همین زندگی گذرا و محدود را به گونه‌ای دیگر دید و فهمید. جایگاه مجالس ترحیم می‌طلبد که جستجوی کاملی را به لحاظ تاریخی در حوزه ادیان و دین مبین اسلام و کلام معصومان (علیهم‌السلام) داشته باشیم (دریابگی، ۱۳۹۱، ص ۹۰).

مقصود ما در این نوشتار از مجالس ترحیم، همه‌آداب و رسومی است که مردم یاسوج از زمان بیماری منجر به مرگ، احتضار، زمان مرگ و پس از آن انجام می‌دهند؛ بنابراین مفهوم مجالس ترحیم، عام‌تر از معنای اصطلاحی آن در نظر گرفته شده است.

۲-۳. سفارش‌های اسلام

(جدول ۱)

مرحله	بُعد	دستور کلی	دستورات و احکام
در زمان حیات	بیماری صعب‌العلاج	عیادت بیمار	پیمودن حداقل دو کیلومتر برای ملاقات بیمار عیادت کامل؛ پرسش از حال بیمار (طباطبائی یزدی، ۱۳۷۳، ص ۱۸) هدیه دادن به بیمار (کلینی، ۱۳۶۵، ص ۱۱۸) دعا بر بالین بیمار (همان) امید دادن به بیمار (کراجکی، ۱۳۶۸، ص ۳۷۹) فاصله بین ایام عیادت (طوسی، ۱۴۰۶، ص ۶۳۹) عیادت کوتاه (طباطبائی یزدی، ۱۳۷۳، ص ۱۸) توقع پذیرایی نداشتن (محدث نوری، ۱۴۰۸، ص ۱۵۴) عیادت از کسی که به عیادت تو نیامده است (هندی، ۱۴۰۵، ص ۹۷) ثواب عیادت از بیمار (طبرسی، ۱۴۰۵، ص ۳۶۱)

(جدول ۲)

شاخص	مؤلفه	دستور کلی	دستورات و احکام
پس از مرگ	تشییع جنازه	شرکت در تشییع و رعایت آداب آن	پیاده بودن (حر عاملی، ۱۴۰۹، ص ۸۲۷) تریب (طباطبائی یزدی، ۱۳۷۳، ص ۸۶) ذکر گفتن (همان) ایستاده بودن (همان) در حال تفکر بودن (مجلسی، ۱۴۰۴، ص ۳۷۹) پارهنه بودن (طباطبائی یزدی، ۱۳۷۳، ص ۸۶) جلو نیفتادن از جنازه (کلینی، ۱۳۶۵، ص ۱۷۰)
	دفن میت	تسریع در دفن و رعایت احترام میت	واجب کفایی (محدث نوری، ۱۴۰۸، ص ۲۹۳) مکان دفن (مکان نیکو (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۶، ص ۵۷۰۸)

شاخص	مؤلفه	دستور کلی	دستورات و احکام
			انتقال جسد پس از دفن
			کراهت دارد (طباطبائی یزدی، ۱۳۷۳، ص ۱۲۵-۱۲۹)
			گواهی دادن بر خوب بودن میت
			مستحب (حر عاملی، ۱۴۰۹، ق، ص ۸۴۶)
			قرار دادن ترتیب و جریدین با میت
			مستحب (حر عاملی، ۱۴۰۹، ص ۸۴۶)
			تسریع در این امر (صدوق، ۱۴۱۳، ق، ص ۱۴۰) (کلینی، ۱۳۶۵، ص ۲۰۲)
			قرار دادن سنگ قبر
			پسندیده
			آب ریختن روی قبر
			مستحب
			خاک ریختن نزدیکان بر میت
			مکروه (طباطبائی یزدی، ۱۳۷۳، ص ۱۳۰)

در مورد سوگواری و برپایی مجالس ترحیم از سوی اسلام دستورهای وارد شده است. اسلام به رعایت حقوق مردم و آنچه بر عهده میت است، توصیه بسیار دارد و از صاحبان عزا خواسته است که میت را فراموش نکنند و برای او خیرات و میرات هدیه کنند. همچنین نسبت به وضعیت همسر و فرزندان میت دستورهای دارد که، در جدول زیر خلاصه این مباحث آمده است.

(جدول ۳)

مرحله	بعد	دستور کلی	دستورات و احکام
پس از مرگ	اقامه سوگ و عزا	گریه و عزاداری به صورت متعادل	اصل گریه و سوگواری
			عدم مخالفت با سیره اهل بیت (علیهم السلام)
			سفرارش اکید (صدوق، ۱۳۸۶، ص ۲۷۴)
			توسیه به صبر و همدردی
			مورد تأکید (حر عاملی، ۱۴۰۹، ق، ص ۸۸۹)
			ضجه زدن
			نهی شده (همان، ص ۹۱۵)
			خرارش دادن
			نهی شده (هندی، ۱۴۰۵، ق، ص ۶۱۲)
			سیلی به صورت زدن
			نهی شده

مرحله	بعد	دستور کلی	دستورات و احکام
			نهی شده (حر عاملی، ۱۴۰۹ ق، ص ۹۱۵)
			بریدن موی سر
			پاره کردن لباس
			لباس سیاه پوشیدن
			استفاده از موسیقی
		مدت زمان عزاداری تا سه روز (ابن قولویه قمی، ۱۴۰۵، ص ۲۷۲)	تزیین میت
			دستوری شرعی ندارد
			تا سه روز عزاداری مجاز است (محقق بحرانی، ۱۲۲۴ ق، ص ۱۵۷)
			مراسم سوم
			دستوری شرعی ندارد
	بعد از اقامه سوگ و عزا	عدم فراموشی میت	مراسم هفت
			دستوری شرعی ندارد
			مراسم چهلیم
			دستوری شرعی ندارد (شیعه علی، ۱۳۹۱، ص ۱۴)
			سالگرد
			توصیه اکید (حر عاملی، ۱۴۰۹ ق، ص ۸۷۸)
			زینت قبر
			ممنوع
			شمامت خانواده معزی
			حرام (حر عاملی، ۱۴۰۹ ق، ص ۹۱۰)
			عده وفات
			واجب
ازدواج همسر میت			
			مختار است
			ارث
			تقسیم مطابق دستور
			رد حق الناس
			واجب

۳. روش تحقیق

در این تحقیق از دو روش اسنادی و مردم‌نگاری که از جمله روش‌های پژوهش کیفی، استفاده شده است. در بخشی از این پژوهش با توجه به مبنا بودن شیوه صحیح برگزاری مراسم ترحیم از دیدگاه اسلام، تلاش شده است در منابع معتبر اسلامی تمامی دستورهایی که در این زمینه وجود دارد گردآوری شود. در ادامه با توجه به جامعه مورد مطالعه (شهر یاسوج) با استفاده از روش مردم‌نگاری همه آیین‌ها و سنت از ابزار مشاهده و مصاحبه با مردم آن جامعه، به تصویر کشیده شود و در پایان با روش تحلیلی-تطبیقی بین وضعیت موجود و وضعیت ایده‌آل از دیدگاه اسلام، آسیب‌های مجالس ترحیم آن جامعه استخراج شود. در این تحقیق ۲۵ مورد از مجالس ترحیم، به‌عنوان نمونه و با تنوع در ویژگی‌های زمینه متوفیان انتخاب شده است.

۳-۱. روش تحلیل اطلاعات

در این پژوهش با استفاده از اطلاعات به دست آمده از روش مردم‌نگاری و همچنین ملاک‌های صحیح اسلامی در برگزاری مراسم ترحیم، به صورت تطبیقی، تمامی آسیب‌های موجود در مراسم

ترحیم مردم یاسوج احصا شده است. به منظور به دست آوردن شاخص‌های کلی و مؤلفه‌های اصلی برگزاری این‌گونه مراسم‌ها در نگاه اسلامی و وضعیت موجود در شهر یاسوج تطبیق و از این طریق آسیب‌های مراسم ترحیم شهر یاسوج به دست آمده است. اطلاعات به دست آمده از آسیب‌ها از مجموع مراسم‌های مورد مشاهده است، بنابراین، ممکن است در برخی از مراسم‌ها به خاطر شرایط و جایگاه فردی، خانوادگی و اجتماعی میت تنها بخشی از آسیب‌ها وجود داشته باشد، اما با توجه به اینکه روش این تحقیق به صورت نمونه‌گیری بوده است، می‌توان این آسیب‌ها را به صورت کلی در مورد مراسم‌های ترحیم و سوگواری شهر یاسوج بیان کرد.

۴. پیشینه تحقیق

در زمینه آداب و رسوم ایرانیان کتب و پایان‌نامه‌های بسیاری تدوین شده است که محقق را در شیوه توصیف آیین‌های سنتی مجالس ترحیم یاری می‌رساند. از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- «نگرشی بر باورها اعتقادات و آداب و رسوم مردم شهر اصفهان»، پایان‌نامه، گلناز امامی، دانشگاه آزاد اصفهان رشته مدیریت فرهنگی: ۱۳۸۹.
- «فرهنگ و ادبیات عامیانه مردم بروجرد»، پایان‌نامه محمد گودرزی، پژوهشکده ادبیات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی: ۱۳۸۹.
- کتاب عرف و عادت در استان کهگیلویه و بویراحمد، محمدجعفر جعفری، چویل: ۱۳۸۸.
- کتاب گوشه‌هایی از فرهنگ مردم بویراحمد، فریدون امیریان، انتشارات فرهنگ مانا: ۱۳۹۲.
- کتاب فرهنگ عامیانه عشایر بویراحمدی و کهگیلویه، دکتر منوچهر لمعه، تهران، انتشارات اشرفی: ۱۳۴۹.
- کتاب فرهنگ عامیانه مردم منطقه کهگیلویه و بویراحمد، سیمین طاهری بویراحمدی، تهران، ساورز: ۱۳۸۳.

۵. مشاهدات مجالس ترحیم در شهر یاسوج

در این بخش ابتدا مشاهدات ۲۰ مورد از مجالس ترحیم با بررسی شاخص‌های مدنظر بیان می‌شود

ردیف	جنسیت	سن	مدت زمان برگزاری مراسم	مکان برگزاری مراسم	تعداد افراد اداره کننده مراسم	تعداد شرکت کنندگان در مراسم ترحیم	نحوه پذیرایی
۱	مرد	۱۹	۵ روز	کپر + منزل همسایگان	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس زیاد است.	تعداد شرکت کنندگان زیاد است به حدی که بعضی مواقع از منزل همسایگان هم استفاده می گردد.	شربت - شیرینی - چای، شام - ناهار
۲	مرد	۳۲	۵ روز	کپر + منزل همسایگان	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس زیاد است.	تعداد شرکت کنندگان زیاد است به حدی که بعضی مواقع از چند منزل همسایگان هم استفاده می شود.	شربت - شیرینی - چای - شام - ناهار
۳	پسر	۵	۵ روز	منزل اقوام	در حد متوسط بود	در دو روز اول تعداد شرکت کنندگان زیاد بود ولی رفته رفته کم شدند.	شیر داغ - کیک - ناهار - شام
۴	مرد	۷۸	۴ روز	منزل همسایه	تعداد افراد درگیر و گرداننده مراسم کم است و اقوام هم در حد چند لحظه می آیند و می روند.	تعداد شرکت کنندگان در حد متوسط است و در روزهای آخر خیلی کم و کمتر می شود.	شیر - شیرینی - مشکات - ناهار - شام
۵	زن	۳۲	۴ روز	منزل اقوام و فامیل	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس زیاد است.	افراد زیادی جهت عرض تسلیت مراجعه می کردند.	شیر داغ - کیک - ناهار - شام
۶	مرد	۸۹	۷ روز	کپر	تعداد افراد خیلی زیاد است به حدی که بعضی مواقع افراد در گوشه ای نظاره گر هستند.	مراجعه افراد جهت عرض تسلیت به حدی بود که کپر بزرگ مجلس هم گنجایش آنها را نداشت و از منزل اقوام نیز استفاده می شد.	شیر داغ - کیک - خرما - ناهار - شام
۷	زن	۳۳	۵ روز	کپر	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس متوسط است.	تعداد افراد شرکت کننده جهت عرض تسلیت زیاد است.	شیر داغ - کیک - ناهار - شام
۸	مرد	۸۷	۷ روز	مسجد	تعداد افراد خیلی زیاد است به حدی که بعضی مواقع افراد در گوشه ای نظاره گر هستند.	تعداد شرکت کنندگان جهت عرض تسلیت واقعاً زیاد است؛ ولی چون مسجد بزرگ است مشکلی ایجاد نمی شود.	شربت - شیرینی - چای - خرما - ناهار - شام

شربت - شیرینی - چای - خرما - ناهار - شام	مراجعه افراد جهت عرض تسلیت به حدی بود که کپر مجلس هم گنجایش آنها را نداشت و از منزل اقوام نیز استفاده می‌گردید.	تعداد افراد خیلی زیاد است به حدی که بعضی مواقع افراد در گوشه‌ای نظاره‌گر هستند.	کپر	۷ روز	۸۶	زن	۹
شیرینی - چای - ناهار - شام	به جز روز اول که تعداد شرکت‌کنندگان کمی زیاد بود، ولی در بقیه روزها واقعاً خلوت بود و در حد چند گروه مراجعه بود.	تعداد افراد درگیر مجلس خیلی کم است خلوت‌ترین مراسم مشاهده شد.	کپر	۴ روز	۶۸	زن	۱۰
شربت - شیرینی - چای - ناهار - شام	تعداد شرکت‌کنندگان جهت عرض تسلیت زیاد است.	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس زیاد است.	منزل اقوام	۴ روز	۴	دختر	۱۱
شربت - شیر - شیرینی - چای - افطار	تعداد افرادی که برای عرض تسلیت مراجعه می‌کنند خیلی زیاد است با اینکه کپر هم خیلی بزرگ است؛ اما باز هم از منزل اقوام استفاده می‌گردد.	تعداد افراد خیلی زیاد است به حدی که بعضی مواقع افراد در گوشه‌ای نظاره‌گر هستند.	کپر	۸ روز	۴۵	مرد	۱۲
شربت - شیرینی - چای - ناهار - شام	تعداد شرکت‌کنندگان جهت عرض تسلیت متوسط است.	با اینکه مرحوم جوان است اما تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس کم است.	خانه همسایه	۴ روز	۲۵	مرد	۱۳
شربت - شیرینی - چای - ناهار - شام	تعداد شرکت‌کنندگان جهت عرض تسلیت خوب بود ولی در روزهای پایانی متوسط بود.	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس نسبتاً خوب بود.	کپر	۵ روز	۵۵	مرد	۱۴
شربت - انواع شیرینی - چای - خرما - ناهار - شام	تعداد شرکت‌کنندگان جهت عرض خیلی زیاد بود گروه‌گروه وارد مجلس می‌شدند و خارج می‌شدند به جز کپر از منزل بستگان هم استفاده شد.	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس خیلی زیاد است.	کپر - خانه بزرگ	۶ روز	۳۹	مرد	۱۵
شربت - شیرینی - چای - ناهار - شام	تعداد شرکت‌کنندگان جهت عرض تسلیت متوسط است.	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس کم بودند.	کپر	۴ روز	۲۶	زن	۱۶

شیر داغ - شیرینی - چای - ناهار - شام	تعداد شرکت کنندگان جهت عرض تسلیت زیاد بود؛ ولی در روزهای آخر در حد متوسط بودند.	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس زیاد است.	مسجد	۷ روز	۶۳	مرد	۱۷
شیر داغ - شیرینی - چای - ناهار - شام	تعداد شرکت کنندگان جهت عرض تسلیت متوسط و رو به کم است.	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس کم بودند.	کپر	۵ روز	۵۲	زن	۱۸
شربت - شیرینی - چای - خرما - ناهار - شام	تعداد شرکت کنندگان جهت عرض تسلیت زیاد بود.	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس زیاد است.	مسجد	۵ روز	۱۸	زن	۱۹
شربت - شیرینی - چای - خرما - ناهار - شام	تعداد شرکت کنندگان جهت عرض خیلی زیاد بود، گروه گروه وارد مجلس می شدند و خارج می شدند.	تعداد افراد درگیر جهت برگزاری مجلس خیلی زیاد است.	مسجد	۷ روز	۳۶	مرد	۲۰

ردیف	جنسیت	سن	خرایش دادن صورت	پاره کردن لباس	نگهداشتن مرحوم تا حضور اقوام	سیاهپوشان مرد	سیاهپوشان زن	خاک بر سر ریختن	بی تابی کردن	تعطیلی مراسم به علت برخورد با شنبه
۱	مرد	۱۹	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	زیاد	زیاد	مشاهده شد	مشاهده نشد	نداشت
۲	مرد	۳۲	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	زیاد	زیاد	مشاهده شد	مشاهده شد	نداشت
۳	پسر	۵	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	زیاد	زیاد	مشاهده شد	مشاهده شد	داشت
۴	مرد	۷۸	مشاهده نشد	مشاهده نشد	۱ روز	مشاهده نشد	کم	مشاهده نشد		نداشت
۵	زن	۳۲	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	کم	متوسط	مشاهده شد	مشاهده شد	نداشت
۶	مرد	۸۹	مشاهده شد	مشاهده نشد	۲ روز	کم	زیاد	مشاهده شد	مشاهده نشد	داشت
۷	زن	۲۳	مشاهده شد	مشاهده نشد	۲ روز	کم	زیاد	مشاهده شد	مشاهده شد	نداشت
۸	مرد	۸۷	مشاهده شد	مشاهده نشد	۲ روز	کم بیشتر لباس تیره بود	متوسط	مشاهده شد	مشاهده نشد	داشت

۹	زن	۸۶	مشاهده نشد	مشاهده نشد	۲ روز	لباس تیره	متوسط	مشاهده نشد	مشاهده نشد	داشت
۱۰	زن	۶۸	مشاهده نشد	مشاهده نشد	۱ روز	مشاهده نشد	مشاهده نشد	مشاهده نشد	مشاهده نشد	نداشت
۱۱	دختر	۴	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	زیاد	زیاد	زیاد	مشاهده شد	نداشت
۱۲	مرد	۴۵	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	زیاد	زیاد	زیاد	مشاهده شد	داشت
۱۳	مرد	۲۵	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	زیاد	زیاد	زیاد	مشاهده شد	داشت
۱۴	مرد	۵۵	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	کم	متوسط	متوسط	مشاهده شد	داشت
۱۵	مرد	۲۹	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	زیاد	زیاد	زیاد	مشاهده شد	داشت
۱۶	زن	۲۶	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	کم	متوسط	متوسط	مشاهده شد	نداشت
۱۷	مرد	۶۳	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	کم بیشتر لباس تیره بود	متوسط	متوسط	مشاهده شد	داشت
۱۸	زن	۵۲	مشاهده نشد	مشاهده نشد	۱ روز	مشاهده نشد	کم	کم	مشاهده نشد	داشت
۱۹	زن	۱۸	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	متوسط	متوسط	زیاد	مشاهده شد	داشت
۲۰	مرد	۳۶	مشاهده شد	مشاهده شد	۲ روز	زیاد	زیاد	زیاد	مشاهده شد	داشت

۶. آسیب‌های مجالس ترحیم شهر یاسوج

با تطبیق مشاهدات با دستورهای اسلام، آسیب‌ها و انحرافات مجالس ترحیم شهر یاسوج عبارت‌اند از:

۶-۱. عیادت از بیمار

۱. طولانی بودن مدت زمان عیادت از بیمار؛ نشستن و صحبت کردن طولانی ملاقات‌کنندگان که باعث رنجش بیماران می‌شود؛

۲. انتظار پذیری داشتن؛ در حالی که هدف از عیادت بیمار اظهار محبت، ادای حق مسلمانی و کسب اجر معنوی می‌باشد. بنابراین کسی که به دیدن بیمار می‌رود نباید انتظار پذیری داشته باشد. این نیز یکی دیگر از انحرافات عیادت از بیمار است.

۳. تعصب‌ها و مقابله به مثل کردن؛ عیادت از کسی می‌کنند که پیشتر به عیادت آنان آمده باشد. هدف اسلام ایجاد اخوت و برادری بین مسلمانان است، به همین خاطر به عیادت بیماران، به‌ویژه بیماران همسایه و یا فقرا دستور داده و یا دعا بر بالین بیمار است؛ ولی متأسفانه در آن دیار اگر کسی به عیادت مریضشان نرود، آنها هم مقابله به مثل می‌کنند و در هنگام مریضی به عیادت آنها نمی‌روند؛

۴. تفاوت‌ها در کیفیت و کمیت عیادت از بیمار؛ پایگاه اجتماعی-اقتصادی افراد در تعداد و کیفیت عیادت بیمار مؤثر است؛

۵. ناامید کردن بیمار؛ گریه کردن در حضور بیمار که باعث مأیوس شدن بیمار از سلامتی خود می‌شود. «در عیادت پیرمرد ۸۹ ساله که به علت بیماری مدتی است زمین‌گیر شده بود، فردی بیان می‌داشت، مردن او واجب است، انشالله بمیرد و راحت شود»؛

۶. تبعیض جنسیتی؛ جنسیت در تعداد و کیفیت عیادت مؤثر است (به عیادت مردان بیشتر می‌روند).

۲-۶. رفتار با محتضر

۱. عدم انتقال محتضر به مصلی و محل نماز خواندن او؛ با توجه به اینکه دستور دینی در هنگام احتضار انتقال او به مصلی و محل نماز خواندن او است؛

۲. گریه کردن نزد محتضر؛ این عمل در اسلام از مکروهات و ناپسند است؛ ولی هنگام احتضار در یاسوج به وفور مشاهده می‌شود که نزد محتضر گریه می‌کنند؛

۳. اعتقادات خرافی؛ مانند اینکه می‌گویند محتضر چشم به راه است. در خصوص بیماری که زیاد سختی کشیده و مدت بیماری او به طول انجامیده است - ولی هنوز جان نداده است - می‌گویند که محتضر برای جان دادن منتظر حضور فرزندان و اقوام دور از وطن است؛

۴. انجام برخی از کارهایی که موجب رنجش بیمار است، مانند آماده کردن داربست در زمان احتضار - در خصوص بیماری که جواب شده است - که باعث دل‌شکستگی و ناامیدی بیمار می‌شود.

۳-۶. پس از جان دادن میت

۱. دفن نکردن میت تا چند روز برای رسیدن اقوام و خویشان؛ ولی دستور اکید اسلام تعجیل در انجام مراسم تدفین است که در اینجا رعایت نمی‌شود؛

۲. نحوه اطلاع‌رسانی غلط به اقوام و دوستان، مانند لیکه زدن^۱ زن‌ها در مرگ عزیزانشان، ارسال

پیامک‌های فراوان که موجب آزردن شدن خاطر مردم می‌شود. ارسال پیامک گاهی موجب دردسرهایی نیز می‌شود، به علت تشابه اسم و فامیل متوفی با نفر دیگر موجب هجوم اقوام به در خانه کسی شده، که صحیح و سالم در خانه نشسته است، یا صرفاً در بستر بیماری است.

۳. شیوه غلط عزاداری مردان و زنان با آگاهی از خبر فوت؛

گریه کردن برای اموات اشکال ندارد؛ اما رفتارهایی مانند خودزنی، خراش صورت، یقه پاره کردن، خود را روی زمین انداختن، خاک‌مالی کردن و استفاده از کلمات کفرآمیز از مواردی است که در دستورات دینی از آنها نهی شده است و با توصیه دینی به شکیبایی منافات دارد.

جامه دریدن یکی دیگر از آیین‌هایی که از دیرباز تاکنون در میان این قوم پابرجاست، این مراسم توسط مردان فامیل میت اجرا می‌شود و مردان وقتی از مرگ نزدیکان خود باخبر می‌شوند، در غم فراق عزیز سفر کرده خود شروع به خودزنی می‌کنند و بر سر و صورت خود می‌زنند و یقه پیراهن خود را پاره می‌کنند که اصطلاحاً به آن یقه چل کل کردن^۱ می‌گویند. این کار نشان از عمق ناراحتی و اوج فاجعه است و بعضی مواقع تا چند روز با همان پیراهن پاره در مراسم حاضر می‌شوند، تا اندازه ناراحتی خود را نشان دهند. در مراسم جوان ۲۵ ساله، ۲۹ ساله و ۳۶ ساله موارد زیادی از افرادی که لباس خود را پاره کرده بودند، مشاهده شد.

۴-۶. تشییع جنازه

۱. برپایی نمایش قومی در تشییع گسترده؛

هدف از برپایی تشییع جنازه افزون بر احترام به میت، عبرت‌پذیری افراد است؛ اما در یاسوج تبدیل به یک نمایش قومی شده است و تعدد ماشین‌ها در این نمایش افزون‌بر مخالف بودن با روحیه عبرت‌پذیری، موجب مشکلاتی همچون ترافیک، اختلال در نظم شهری، تصادفات و آزرده‌گی خاطر شده است.

محمد که داغدار مرگ فرزند است، می‌گوید: تعداد زیاد نفرات در مراسم تشییع جنازه برای تحمل مصیبت است. اگر این تعداد جمعیت انبوه نباشد، دچار مشکل روحی و روانی می‌شوم و همراهی با داغ‌دیدگان باعث سبک شدن مصیبت است.

تاریخ ۹۴/۶/۴ ساعت ۱۷ مراسم تشییع جنازه جوان ۲۹ ساله علت مرگ سکت قلبی محل دفن روستایی در بویراحمد علیا. تعداد تشییع‌کنندگان بسیار زیاد است، از غسل‌خانه که حرکت می‌کنی رفته‌رفته بر تعداد افراد افزوده می‌شود. بیشتر ماشین‌ها مدل بالا و گران‌قیمت هستند. خیلی از

۱. یقه پاره کردن.

ماشین‌ها سیاهپوش شده‌اند، شیشه‌های جام جلو و عقب ماشین‌ها با پوستره‌های مرحوم تزیین شده‌اند. کسی از حضور این همه جمعیت در مراسم تشییع اظهار تعجب نمی‌کند، مخصوصاً اگر مرحوم جوان و دارای مرگ ناگهانی و از خانواده‌ای سرشناس باشد. وقتی از محمدرضا ۴۵ ساله علت این همه جمعیت را جویا شدم با تعجب نگاهم کرد - یک لحظه احساس کردم حرف بدی زده‌ام - سؤالم را دوباره تکرار کردم. گفت واقعاً نمی‌دانی؟ این پسر فلانی است! چطور نمی‌شناسی! توضیح مفصلی از ثروت و موقعیت اجتماعی پدر مرحوم ارائه داد؛

۲. افراط در شیون و جیغ زدن؛

این شیون‌ها تبدیل به نوعی رقابت شده است؛ زیرا هرچه این‌گونه رفتارها بیشتر باشد، اقوام میت سربلند می‌شوند و دیگر کسی پشت سر آنها حرف نمی‌زند و نمی‌گویند که میت بی‌فامیل و فقیر بوده است.

در تشییع جنازه جوان ۲۹ ساله، ۳۶ ساله و مرد ۴۵ ساله با توجه به یقه‌های پاره، لباس‌های مشکلی، صورت‌های خراشیده و زخمی و چارقد‌های گل‌مال، می‌توان حدس زد که اینان اقوام درجه یک مرحوم هستند.

۵-۶. دفن

۱. تأخیر دفن میت به منظور فخرفروشی؛

زمان دفن را به بعدازظهر موکول می‌کنند، تا افراد بیشتری حضور داشته باشند و بتوانند فخرفروشی کنند.

۲. وداع همراه با بی‌تابی و ضجه و ناشکری؛

۳. پخش موسیقی در زمان تدفین؛

استفاده از موسیقی با تذکر و یاد خدا سازگاری ندارد و بیشتر برانگیختن احساسات و به نوعی برای چشم و هم‌چشمی است؛

در هنگام تدفین جوان ۳۲ ساله، ۲۹ ساله، ۲۵ ساله و ۳۶ ساله پس از مراسم تلقین صدای موسیقی محلی بلند شد که در زبان محلی به آن شروه یا شربه می‌گویند. این موسیقی در هنگام تدفین جوان ۲۵ ساله نوار ضبط شده‌ای بود، که از مراسمات قبلی تهیه شده بود، ولی در هنگام تدفین مرحوم ۲۹ ساله خواننده محلی به صورت زنده مراسم موسیقی و شروه‌خوانی را اجرا می‌کرد. این شروه‌خوان با صدای سوزناک شعرهایی در وصف و فراق مرحوم می‌خواند و فضا را حزن‌انگیز می‌کرد. اقوام میت همزمان با این شروه‌خوانی گریه می‌کنند؛ اما شرکت‌کنندگان از طوایف دیگر در گوشه و کنار پراکنده‌اند و در گروه‌های چند نفری با هم صحبت می‌کنند و منتظر پایان مراسم

خاکسپاری هستند. لازم به توضیح است، پخش موسیقی چه در هنگام دفن و چه در هنگام برگزاری مراسم سوگ، مختص مرحومان مرد است و برای زنان به هیچ وجه این مراسم برگزار نمی‌شود.

۴. تیراندازی در هنگام تدفین؛

هنگام تدفین یک عده‌ای اسلحه به دست شده و با شلیک پی در پی هم برای بچه‌ها و زنان رعب و وحشت ایجاد می‌کنند و هم هر لحظه احتمال وقوع یک حادثه تلخ و سنگین را نوید می‌دهد، به گونه‌ای که در برخی مراسم‌های خاکسپاری باعث زخمی شدن تعدادی از شرکت‌کنندگان شده است.

در هنگام خاکسپاری جوان ۳۲ ساله در حالی که روحانی مشغول تلقین و انجام کارهای دفن بود و جمعیت در گوشه و کنار به انتظار پایان مراسم بودند، ناگهان صدای تیراندازی بلند شد. به جز بنده که بهت زده شدم بقیه حضار با حالت عادی در حال شناختن تیراندازی بودند، مردی میانسال با سیل‌های کشیده شده تا بناگوش، تفنگ برنو در دست داشت و تیراندازی می‌کرد. در اثر تیراندازی سیم‌های برق پاره و باعث برق‌گرفتگی چند نفر شد.

۵. خاک بر سر ریختن؛

در مراسم مرحومان ۲۹ ساله و ۱۹ ساله و ۳۲ ساله و ۴۵ ساله و ۳۶ ساله ... بارها مشاهده شد که مراسم شروه در حال برگزاری است؛ زیرا این مراسم خودجوش است و نیاز به هماهنگی ندارد. وقتی کسی از افراد خانواده از دنیا برود، زنان شروع به شیون و زاری می‌کنند و با صدای خاصی که به آن «لیک» یا «لیکه» می‌گویند، خبر مرگ را به گوش اهالی محل می‌رسانند. در این کار زنان اقوام میت پیش‌قدم هستند. زنان گیسوان خود را بیرون می‌آورند و خاک بر سر می‌ریزند و «شربه» یا «سرو» می‌خوانند. در گویش محلی این شهرستان نوحه‌سرای برای مردگان را شربه می‌گویند، روش کار هم به این صورت است که زن خوش‌صدایی ابیات سوزناک و غمگین محلی را با صدای بلند می‌خواند و بقیه زنان با گوشه چادر به شانه‌های خود می‌زنند و گریه می‌کنند. ابیات شربه اشاره به مردانگی، جوانی و مهربانی متوفی دارد. گرچه این رفتارها نشانه عاطفی بودن زنان و عمق عواطف در میان قوم لر است؛ اما در اصل نوع شیون و بی‌تابی نزدیکان میت و پایداری آنان بر غصه ناشی از مرگ عزیزان و نزدیکان، فرصتی جهت جلب امتیاز مثبت و گرفتن تأیید اقوام، دوستان و آشنایان بوده و پایگاه و جایگاه ایشان را نزد زنان دیگر فامیل ارتقا می‌بخشد؛ پس از مراسم است که آنها در تعاریفی ویژه با عاطفه، مهربان و دلسوز خطاب شده و در نهایت به‌عنوان «زن خوب» دست می‌یابند. در مقابل زنانی که به شیون‌های غلیظ نمی‌پردازند بی‌عاطفه، سرد و بی‌توجه خوانده می‌شوند.

۶. صورت خراشیدن؛

علی‌رغم نهی شرع مقدس از این‌گونه رفتار در ختم‌ها هنوز پابرجاست.

۷. گیسو بریدن زنان؛

در اسلام بسیار نهی شده که زنان گیسوی خود را ببرند؛ ولی در مراسمات سوگواری یاسوج بسیار پررنگ شده است.

ابزار بریدن موها، قیچی و کارد است. انتخاب هر یک از این دو ابزار، میزان دلبستگی و وابستگی سوگواران با مرده را نشان می‌دهد. زنان یاسوجی گیسوان بریده را هنگام مشایعت مرده در راه بر شانه‌های خود می‌زنند و در پایان مراسم سوگواری نیز موهای بریده را بر درختی نزدیک امامزاده آویزان یا در خاک دفن می‌کنند.

۸. زینت مرحوم و حجله بستن برای تازه داماد.

این مراسم مخصوص جوانی است که نامزدی کرده و هنوز مراسم عروسی را برگزار نکرده یا در تدارک مراسم عروسی است. در هنگام مرگ این جوان مهتر^۱ را دعوت می‌کنند عروس را لباس عروسی می‌پوشانند و سایر مردم نیز با دستمال‌های رنگی در مراسم تشییع جنازه شرکت می‌کنند. مهتر ساز سوزناک می‌نوازد و مردم با دستمال‌های رنگی عزاداری می‌کنند در هنگام خاکسپاری عروس وارد قبر می‌شود و حنا به دستان میت می‌گذارد و دسته‌گل در قبر می‌گذارد و بعد از خاکسپاری اتاق داماد را آذین می‌بندد و مردم در طول برگزاری مراسم در جلوی خانه با طول چپ عزاداری می‌کنند. در مراسم جوان ۲۵ ساله این امر مشاهده شد. در حیاط خانه مرحوم نیز مهتر به همراه گروهش در حال نواختن طول چپ بودند و عده‌ای در حال رقص با دستمال‌های رنگی که در وهله اول مشاهده‌کننده فکر می‌کند اینجا مراسم عروسی برپا است.

۶-۶. برگزاری مراسم سوگواری

۱. پذیرایی از مهمانان و هزینه‌ها و زحمات سنگین بر خانواده متوفی؛

بنا به تأکید دین اسلام، در صورت بروز مصیبت، این بستگان و همسایه‌ها هستند که موظف به خدمتگزاری بوده و حتی تا سه روز طعام خانواده متوفی را نیز تأمین نمایند؛ اما در یاسوج قضیه کاملاً بالعکس است و پذیرایی بر عهده خانواده متوفی است، افزون بر این تجمل‌گرایی و اسراف نیز به چشم می‌خورد.

۲. پوشیدن لباس سیاه توسط زنان و مردان فامیل به مدت بسیار طولانی؛

۳. طولانی کردن زمان برگزاری مراسم عزاداری از یک تا سه هفته؛

۴. دعوت از مهتر^۲ جهت اجرای طول چپ؛

اگر میت جوان باشد و یا مرحوم مرگ غمناک و جانسوزی داشته باشد، مهتر را دعوت می‌کنند.

۱. به نوازنده ساز و دهل و سورتاچی می‌گویند. ۲. مهتر: نوازنده ساز عزا.

مهمتر به صورت سوزناک و بعضاً شبیه مارش جنگی می‌نوازد و شرکت‌کنندگان به صورت مجزا و در حلقه‌های دایره‌ای شکل و با دستمال‌های سیاه و به طرف چپ (در شادی‌ها به سمت راست حرکت می‌کنند) عزاداری می‌کنند. مردان با دستمال‌های سیاه بر شانه خود می‌زنند و شعرهای حزن‌انگیز زمزمه می‌کنند و زنان نیز با گوشه چادر شل مالی (گل رقیق) کرده بر شانه‌های خود می‌زنند و هر از چند گاهی جیغی، ناله‌ای و لیکه‌ای سر می‌دهند. این شیوه عزاداری در طول مراسم ادامه دارد و برگزاری آن دال بر عمق فاجعه از نظر صاحبان عزا است؛ هزینه دعوت از این مهتران و سورناچی‌ها بسیار زیاد است و گاه تا چند میلیون برای هر روزی می‌رسد که صاحبان عزا می‌پردازند. در مراسم مرحوم ۲۹ ساله مشاهده شد که مهتر مشغول نواختن بود و مردان و زنان به صورت جداگانه با دستمال‌های سیاه به صورت دورانی و از سمت چپ به راست حرکت می‌کردند و با دستمال به شانه‌های خود می‌زدند و اشعار حزن‌انگیز می‌خواندند؛

۵. هزینه‌های بی‌مورد مانند فیلم‌برداری از مراسم، شاهنامه‌خوانی، تهیه زندگینامه متوفی، هزینه شروه‌خوان برای خواندن دی بلال، پایون و گل‌کاری ماشین‌ها؛

در این شهر و بین طوایف آن رسم است که از مراسم ترحیم آن فیلم‌برداری می‌کنند. از جنازه مرحوم، از لحظه حمل با آمبولانس، از کلیه حضار شرکت‌کننده در مراسم تشییع، از ماشین‌ها و از کاروانی که برای تشییع جنازه با ماشین راه‌اندازی می‌کنند از لحظه خواندن نماز میت و تدفین، حضار در قبرستان، سخنرانی‌هایی که در قبرستان انجام می‌شود، سوگواری زنان و مردان و شرکت‌کنندگان جهت عرض تسلیت، از شروه خواندن زنان و مردان، مداحی مداحان محلی، خلاصه از همه چیز و همه کس فیلم می‌گیرند. عزاداران بابت انجام این فیلم‌برداری مبالغ هنگفت پرداخت می‌کنند. در مراسم تشییع، تدفین و سوگواری جوان ۲۹ و ۳۲ ساله، اکیپ فیلم‌برداری مجهز از تمام صحنه‌ها به صورت حرفه‌ای فیلم تهیه می‌کردند.

اگر میت مرد از افراد سرشناس قدیمی مانند، کسی که در جنگ‌های چریکی قدیم شرکت کرده یا از افراد سیاسی یا بعضاً جوانی موفق در عرصه علم و صنعت باشد، زندگینامه او را به شیوه‌ای که برای علما و مراجع مرسوم و رایج است چاپ و تکثیر و بین شرکت‌کنندگان توزیع می‌کنند یا به صورت پوستر چاپ کرده و در کاور گذاشته و در محل برگزاری مجلس جهت مطالعه شرکت‌کنندگان قرار می‌گیرد. این موارد در مراسم مرحوم ۸۹ ساله و جوان ۱۹ ساله، ۲۹ ساله و ۳۶ ساله مشاهده شد.

اگر میت جوان باشد، ماشین‌ها را با پارچه‌های پایونی سیاه و گل‌های بعضاً مشکی آذین می‌کنند و این گل‌کاری با هزینه گزاف انجام می‌شود. طبق مشاهدات و اظهار نظر مردم این کار مخصوص خانواده‌های متمول است؛

۶. مداحی و آسیب‌های آن؛ از جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- غلوگویی و گفتن مطالب دروغ درباره میت؛
  - بهره‌گیری از اشعار سوزناک، بدون نکات پندآموز و تسلی‌بخش برای بازماندگان متوفی؛
  - قرائت بسیار کم قرآن آن هم به‌طور ناصحیح؛
  - تبدیل مجلس به بیان خوشامدگویی از حضار شرکت‌کننده و رقابت در بیان این‌گونه مطالب.
۷. بی‌توجهی و عبرت‌پذیری شرکت‌کنندگان به آیات قرآن و عبرت‌پذیری و صرفاً حضور برای رفع تکلیف؛
۸. نحوه برخورد نامناسب با شرکت‌کنندگانی که در زمان حیات متوفی با وی قهر بوده‌اند؛
۹. شرکت زنان در مجلس سوگ همراه با جیغ و لیکه و شیون‌های شدید؛
۱۰. نخواندن فاتحه برای میت؛
۱۱. انتظار بی‌جای شرکت‌کنندگان برای توجه و احترام ویژه از سوی خانواده متوفی؛
۱۲. برگزاری مراسم به صورت چشم و هم‌چشمی و مواظبت بر حفظ آبرو؛
۱۳. حضور چند روزه در خانه متوفی و ایجاد مزاحمت‌ها؛
۱۴. فاتحه‌خوانی سیاسی، حضور در مراسم‌ها برای اغراض سیاسی؛
- در مراسم ترحیم جوان ۳۶ ساله در یک بعدازظهر ناگهان تعداد زیادی ماشین پشت سر هم جلوی خانه مرحوم توقف کردند، حدود ۱۵۰ الی ۲۰۰ نفر همراه مردی میانسال با موهای جوگندمی وارد مجلس شدند، گفتند آقای فلانی، که نامزد انتخابات مجلس است به گرمی از آنها استقبال و پذیرایی شد با اینکه اصلاً قصد حمایت از او را نداشتند در مصاحبه با افراد حاضر در مراسم‌های گوناگون همه مردم و پاسخگویان، حضور عده‌ای را در ایام نزدیک به انتخابات تأیید کردند. توضیح دادند این امر برای مردم عادی شده است و بعضی مواقع صاحبان عزا هم بدشان هم نمی‌آید، چون تعداد زیادی افراد شیک‌پوش و با ماشین‌های مدل بالا در مراسم آنها شرکت می‌کنند و بر رونق مراسم می‌افزایند؛
۱۵. تعصب‌های بی‌جا: شرکت نکردن در مراسم کسانی که در مراسم عزایشان شرکت نکرده‌اند؛
۱۶. حذف کمک به خانواده متوفی فقیر؛
۱۷. حذف روحانیون از سخنرانی در طول مراسم؛
۱۸. عدم برگزاری مراسم در روز شنبه.
- یکی از اعتقادات مردم درباره شرکت در مراسم عزاداری این است که روز شنبه در مراسم شرکت نمی‌کنند و کسی به خانه متوفی رفت و آمد نمی‌کند؛ زیرا می‌گویند «شنبه» بازگشت دارد و اگر کسی در روز شنبه به خانه صاحب عزا برود آن خانه مجدداً صاحب عزا خواهد شد و کس دیگری از عزیزانش فوت می‌کند؛ البته مصاحبه‌شوندگان هیچ شاهدهی برای اثبات مدعای خود

ارائه نکردند؛ اما چندین مراسم در عصر روز جمعه موقتاً تعطیل و مجدداً در صبح روز یکشنبه از سر گرفته شد.

۶-۷. رسوم بعد از مراسم سوگواری

۱. شرکت نکردن در مراسم‌های شادی؛

۲. تا مدت زمانی دست از کار کشیدن و عدم حضور اقوام میت بر سر کار؛

در بین یاسوجی‌ها رسم است، وقتی کسی از دنیا می‌رود تا مدت‌ها اقوام درجه یک او دل و دماغ کار کردن ندارند و سر کار نمی‌روند، به همین خاطر بزرگان قوم و طایفه یا همکاران فرد داغ‌دیده، جمع می‌شوند و طی مراسمی عزاداران و داغداران را به سر کار خود بر می‌گردانند. مورد مشاهده برادر مرحوم ۳۲ ساله که بعد از ده روز همکارانش جهت برگرداندن او به سر کار به خانه‌اش رفتند و او را با خود به محل کار آوردند.

۳. ساختن بنا بر قبر؛

۴. هزینه‌های سنگین برای خرید سنگ‌های قبر و چشم و هم‌چشمی‌ها در آن؛

بستن سنگ قبر با مراسمی خاص همراه است و معمولاً چند روز پس از پایان مراسم و پیش از چهلم صورت می‌گیرد، چون اگر از چهلم بگذرد دلیل بر بی‌کفایتی صاحبان عزاست. اقوام نزدیک و افرادی که در مراسم سوگواری سنگ تمام گذاشته‌اند را در یک روز مشخص جهت نصب سنگ قبر دعوت می‌کنند، حتی عماله و بنا هم از فامیل و آشنایان هستند. در این مراسم اگر کسی از فامیل و نزدیکان از قلم بیفتد باعث دلخوری و ناراحتی می‌شود. بعد از برگزاری مراسم و بستن سنگ قبر مدعوین همراه صاحبان عزا جهت صرف ناهار که از قبل برای آنها تدارک دیده شده است به خانه و منزل متوفی می‌روند. در بستن سنگ قبر و کیفیت و گرانی سنگ قبر بین مردم این دیار رقابت وجود دارد و هر کس سعی می‌کند به قول خودش بهترین و گران‌ترین سنگ قبر را بر مزار عزیزش بگذارد.

۵. آذین قبرها؛

بر روی قبرها محافظ آهنی و آلومینیمی به شکل ضریح قرار می‌دهند. این بقاع درب کوچکی دارند تا بتوانند وارد آن شده و قبر را شسته و تمیز کنند. افزون بر این عکس متوفی را با یک‌سری اشیای تزئینی برای زیبایی قرار می‌دهند. هرچه متوفی جوان‌تر و پایگاه اجتماعی بالاتری داشته باشد، قبر آن را باشکوه‌تر می‌سازند و آذین می‌کنند؛ از این‌رو در قبرستان‌ها هم فاصله طبقاتی را می‌توان مشاهده کرد؛

۶. تصمیم‌گیری در مورد همسر متوفی: مجبور کردن زن متوفی، به ازدواج با فامیل میت یا

تجرد قطعی؛

۷. مرسوم نبودن حضور در قبرستان‌ها در پنجشنبه و جمعه‌های هر هفته؛
  ۸. محرومیت دختران از ارث، در بعضی خانواده‌ها؛
  ۹. عدم استفاده از تلویزیون و رادیو به جهت احترام به متوفی در بین بعضی از طوایف؛
  ۱۰. خرافات و خواب دیدن برای متوفی.
- بعد از فوت فرد، بازار خواب دیدن اقوام میت داغ می‌شود و هر روز یکی خوابی جدید از میت می‌بیند. محتوای خواب‌ها هم غالباً این است که در خواب دیدم که میت جایش خوب بوده، توی باغ راه می‌رفته، سفارش کرده به فلانی این را بگو که فلان کار را انجام دهد؛
۱۱. ترک زینت و آرایش زنان فامیل متوفی به مدت طولانی برای همسران خود.
- این مسئله به شدت بین زنان یاسوجی رواج دارد. وقتی زنی فرزند یا برادر جوان از دست می‌دهد، به طور کلی زندگی را تعطیل می‌کند و گوشه‌نشین می‌شود به گونه‌ای که حتی کارهای خانه را هم انجام نمی‌دهد و این رفتار او باعث بروز مشکلات و اختلافات خانوادگی می‌شود. برای نمونه، مردی ۴۵ ساله در مصاحبه عنوان می‌کرد که مرگ فرزندم زندگی مرا نابود کرد و با فوت او همسرم دیگر به زندگی روی خوش نشان نداد و زندگی را برای ما جهنم کرد؛
۱۲. شماتت کردن خانواده متوفی؛ طبق دستور اسلام شماتت کردن خانواده متوفی نهی شده است.
- طبق اظهار نظر مصاحبه‌شوندگان بعد از اتمام مراسم سوگواری، عده‌ای که با خانواده معزی مشکل (دعوا، درگیری) دارند رودررو و پشت سر به خانواده معزی سرکوفت می‌زنند و می‌گویند: «دیدید خداوند چطور شما را زد!» یعنی خداوند شما را ادب و تنبیه کرد و حق ما را از شما گرفت و مرگ مرحوم را نشانه تقاص پس دادن خانواده معزی می‌دانند.

۷. جمع‌بندی

سنت‌ها و آیین و رسوم در بازه‌های زمانی طولانی شکل می‌گیرند و اگرچه دارای آسیب‌ها و نقاط ضعف هستند؛ اما اصلاح این امور به صورت یکباره محقق نمی‌شود و نیازمند صبر و فرهنگ‌سازی در طول سالیان متمادی است.

جامعه ایل و طایفه‌ای یاسوج با توجه به حجم ارتباطات و تأثیرپذیری از یکدیگر و فشار ناشی از این روابط باعث می‌شود که بعضی از رسوم به‌رغم میل باطنی صاحبان عزا از سوی آنان انجام پذیرد و با اینکه خود مخالف برگزاری آن هستند؛ اما اجبار اجتماعی آنها را وادار به انجام آن رفتارها می‌کند.

در مورد شیوه برگزاری مراسم سوگواری و ترحیم مردم یاسوج نیز همین قاعده وجود دارد و برای مقابله با آسیب‌ها نیازمند حضور نخبگان فرهنگی، اجتماعی منطقه است که با آگاه‌سازی مردم نسبت به آسیب‌ها به مرور زمان با همکاری اشخاص ذی‌نفوذ و مؤثر، تغییرات به مرور صورت پذیرد.

در این میان روحانیان به‌عنوان متولیان امور دینی در اصلاح مراسم‌های ترحیم و مبارزه با تحریفات آن نقش بسزایی دارند. منبرها و تریبون‌های عمومی مانند نماز جمعه، جایگاه اطلاع‌رسانی بسیار قوی در اصلاح آسیب‌ها دارد.

آموزش مداحان و اعطای مجوز از سوی ارگان‌های فرهنگی برای اصلاح محتوای گفتار مداحان، وضع مقررات جهت مقابله با آسیب‌های موجود از سوی استانداری، فرمانداری، شهرداری، نیروی انتظامی همراه با توجیه عمومی مردم بسیار راهگشاست.

صدا و سیمای مرکز یاسوج با توجه به جایگاه ویژه آن در بین مردم به علت تولید برنامه‌های آموزشی و طنز می‌تواند با بهره‌گیری از این اعتماد جهت فرهنگ‌سازی صحیح در این زمینه گام‌های مؤثری بردارد.

منابع

* قرآن مجید

۱. ابن قولویه، جعفر ابن محمد (۱۴۰۵ق)، کامل الزیارات، قم: الفقاهه.
۲. امیریان، فریدون (۱۳۹۲)، گوشه‌هایی از فرهنگ مردم بویراحمد، تهران: انتشارات فرهنگ مانا.
۳. انوری، حسن (۱۳۸۱)، فرهنگ بزرگ سخن، جلد ۴، تهران: سخن.
۴. بحرانی، یوسف (۱۳۷۶)، الحدائق الناضره فی احکام العتره الطاهره، جلد ۳، نجف: دارالکتب الاسلامیه.
۵. بنی‌هاشمی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۶)، توضیح المسائل مراجع، جلد ۱، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۶. جعفری، محمدجعفر (۱۳۸۸)، عرف و عادت در استان کهگیلویه و بویراحمد، یاسوج: چویل.
۷. حر عاملی (۱۴۰۹ق)، وسایل الشیعه، جلد ۲، قم: مؤسسه آل‌البیت.
۸. خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۸۴)، آسیب‌شناسی جامعه دینی، قم: نشر معارف.
۹. دریایی، محسن (تابستان ۹۱)، «مرگ‌اندیشی در صحیفه کامله سجادیه»، اندیشه نوین دینی، سال هشتم، شماره ۲۹.
۱۰. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷)، لغت‌نامه، جلد ۱، چاپ دوم، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۱۱. رجبی، حسین (۱۳۷۸)، پاسخ به شبهات عزاداری، قم: مرکز انتشارات دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری «مدظله‌العالی».
۱۲. رضایی، علیرضا (۱۳۸۳)، «آسیب‌شناسی فرهنگی، تبیین مفهوم نظری و راهبردی»، ماهنامه مهندسی و فرهنگی، سال دوم، شماره ۱۷-۱۸.
۱۳. شیعه‌علی، علی (۱۳۹۱)، «احکام میت در فقه مذاهب اسلامی، ادیان مذهب و عرفان»، مطالعات تقریبی مذاهب اسلامی، شماره ۳۰.
۱۴. شیخ صدوق (۱۴۱۳ق)، من لایحضره الفقیه، جلد ۱، قم: انتشارات جامعه مدرسین.
۱۵. _____ (۱۳۸۶)، توابع الاعمال و عقاب الامال، قم: اندیشه هادی.
۱۶. شیخ طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۶ق)، التهذیب (تهذیب الاحکام)، جلد ۶، تهران: دارالکتب الإسلامیه.
۱۷. طباطبائی یزدی، محمدکاظم (۱۳۷۳ق)، العروه الوثقی، جلد ۱، تهران: ناشر احمد کتابچی.
۱۸. طبرسی، رضی‌الدین حسن بن فضل (۱۴۰۵ق)، مکارم الأخلاق، قم: انتشارات شریف رضی.

۱۹. کراجکی، شیخ ابوالفتح (۱۳۶۸)، کنز الفوائد، چاپ اول، جلد ۱، قم: انتشارات دارالذخائر.
۲۰. کلینی (۱۳۶۵)، الکافی، ج ۳، تهران: دارالکتب الإسلامیه.
۲۱. لنکرانی، محمدفاضل (۱۳۷۷)، الرسالة توضیح المسائل، قم: چاپ مهر.
۲۲. مجلسی، محمدتقی (۱۴۰۴ق)، بحار الأنوار، جلد ۷۸، بیروت: مؤسسة الوفاء.
۲۳. محدث نوری (۱۴۰۸ق)، مستدرک الوسائل، جلد ۲، قم: مؤسسه آل‌البيت لاحیاء التراث.
۲۴. محقق کرکی (۱۴۰۸ق)، جامع المقاصد، چاپ اول، قم: مؤسسه آل‌البيت لاحیاء التراث.
۲۵. محمدی ری‌شهری، محمد (۱۳۸۶)، میزان الحکمه، جلد ۱۱، چاپ هفتم، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحديث.
۲۶. نجفی، محمدحسن (۱۴۰۵ق)، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۷. هندی، حسام‌الدین (۱۴۰۵ق)، کنز العمال، بیروت: صفوة السقا.
۲۸. یزدانی، حجت (۱۳۹۲)، بررسی آسیب‌شناختی مجالس ترحیم در شهر یاسوج، قم: دانشگاه باقرالعلوم.

